

Основне завдання полягало у визначенні стану сформованості вмінь (навичок) в основних рухах, що не пов'язані з мануальною вправністю, у дівчаток із різною спрямованістю МРА при використанні кожного з двох варіантів «симетричного» й традиційного підходів до навчання таких рухів. У дослідженні взяли участь 53 дівчинки з амбидекстрією, 68 – із правою, 62 – із лівою спрямованістю МРА, які склали по дві експериментальні та по одній контрольній групі. Навчання дівчаток із різною спрямованістю МРА досліджуваних рухів приводить до формування відповідних умінь і навичок, але результат є неоднаковим і зумовлений використаним підходом. Водночас дівчатка відзначаються такими особливостями: формування вміння відбувається в неоднакових рухах; оцінки за виконання всіх досліджуваних рухів відрізняються.

Отже, можна зробити висновок, що незалежно від спрямованості МРА використання «симетричного» підходу, що передбачає вивчення руху спочатку непровідною ногою (унепровідному напрямі) до рівня навички, а потім провідною забезпечує значно кращий результат у формуванні вмінь дівчаток, аніж інший варіант «симетричного» підходу (навчання у зворотній послідовності), а тим більше – традиційний.

Ключові слова: дівчатка, дошкільний вік, рухова асиметрія, фізична культура, рухова активність, розвиток.

Леся Галаманжук. Эффективность различных подходов к обучению во время занятий физической культурой в развитии двигательной активности девочек с существующими вариантами мануальной двигательной асимметрии в дошкольный период. Цель статьи – определить эффективность различных подходов к обучению в развитии двигательной активности 4-летних девочек с существующей направленностью мануальной двигательной асимметрии (МДА) во время занятий физической культурой. Основная задача состояла в определении состояния сформированности умений (навыков) в основных движениях, которые не связаны с мануальной умелостью, у девочек с разной направленностью МДА при использовании каждого из двух вариантов «симметричного» и традиционного подходов к обучению таким движениям. В исследовании приняли участие 53 девочки с амбидекстрией, 68 – с правой, 62 – с левой направленностью МДА, составившие по две экспериментальные и по одной контрольной группе. Обучение девочек с разной направленностью МДА исследуемым движениям приводит к формированию соответствующих умений и навыков, но результат оказывается неодинаковым и обусловлен используемым подходом. В то же время девочки отмечают такие особенности: формирование умения происходит в неодинаковых движениях; оценки за исполнение всех исследуемых движений отличаются. Независимо от направленности МДА использование «симметричного» подхода, предусматривающего изучение движения сначала неведущей ногой (в неведущем направлении) до уровня навыка, а после этого – ведущей, обеспечивает намного лучший результат в формировании умений девочек, чем другой вариант «симметричного» подхода (обучение в обратной последовательности), а тем более – традиционный.

Ключевые слова: девочки, дошкольный возраст, двигательная асимметрия, физическая культура, двигательная активность, развитие.

Lesija Galamandjuk. The Effectiveness of Different Approaches to Learning by Physical Training in the Activity of 4-Year-old Girls with Existing Versions of Manual Motor Asymmetry. Objective: to determine the effectiveness of different approaches to the study of motor activity in 4-year-old girls with existing manual focus motor asymmetry (MMA) during physical training. The main objective was to determine the status of skills (skills) in the basic movements that are not associated with manual dexterity, girls with different orientation MRA using each of the two options «symmetric» and traditional approaches to learning such movements. Material: The study involved 53 girls from Ambidexterity, 68 – from the right, 62 – left orientation of MMA, which formed two experimental and one control group. Results: The study of girls with different orientation MMA studied movements' leads to the formation of appropriate skills, but the result is different and conditioned approach used. Meanwhile, the girls observed the following features: the ability to formation occurs in varying movements; performance evaluation for all investigated different movements. Conclusions: regardless of orientation MMA use of «symmetric» approach, which involves the study of motion first conductive leg (non-conducting direction) to the level of skills, and leading, provides significantly better results in the formation of skills than girls another option «symmetric» approach (training in reverse sequence), and the more traditional.

Key words: girls, preschool age, motor asymmetry, physical education, physical activity and development.

УДК 37.011:001.891.032

Тетяна Єрмакова

Формування культури здоров'я учнів як складова частина педагогічного процесу в школі

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Постановка наукової проблеми та її значення. Процес пізнання як основа будь-якого наукового дослідження, є складним і вимагає концептуального підходу на основі певної методології. У

© Єрмакова Т., 2015

сучасних педагогічних дослідженнях пріоритетом стає одночасне застосування різних методологічних підходів, їх взаємодії, що забезпечує максимально об'єктивне, цілісне уявлення, інформацію про досліджувані процеси та явища, а також є основою уточнення, збагачення й систематизації понятійно-термінологічного апарату.

Невід'ємний складник навчально-виховного процесу в школі – формування культури здоров'я учнів. Саме через це з'являється можливість ефективно впливати на розвиток не тільки показників здоров'я, а й інших складників навчання школярів. Водночас швидкоплинні процеси змін соціально-економічного середовища потребують удосконалення наявних і пошуку нових підходів до формування культури здоров'я школярів і здоров'язберігального виховання зокрема. Про таку необхідність свідчать дослідження вітчизняних науковців: Л. Лаврова, 2013; Л. Вовк, 2011; В. Горашук, 2011; О. Іонова, 2010; Т. Єрмакова, 2012; А. Халайцян, 2014; О. Свєртнев, 2013; В. Бабич, 2012; О. Захарчук, 2009; Л. Іваненко, 2011. Автори наголошують на необхідності визначення ролі різних шкільних предметів і сім'ї в поєднаному впливі на рівень навчальних досягнень і здоров'я дітей.

Дослідження закордонних учених також підтверджують необхідність розв'язання проблем підвищення якості навчання через співпрацю педагогів і батьків у напрямі формування культури здоров'я учнів різних класів (В. Франкл, 2000; Й. Домарадзький, Е. Вежейська, 2008; К. Вішневська, 2008; Й. Івелунмор, В. Ньюсом, 2014; Л. Коут, М. Борнштейн, 2005 та ін.). Усе це дає підстави стверджувати про актуальність і необхідність розв'язання проблем підвищення рівня якості життя й навчання дітей через формування в них культури здоров'я.

Роботу виконано відповідно до планів НДР Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Мета роботи – аналіз підходів до формування культури здоров'я школярів, що ефективно впливають на якість і рівень навчання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування в учнів школи культури здоров'я завжди потребує врахування різноманітних факторів: рівень та якість соціально-економічного й здоров'язберігального середовищ, відносини батьків і дітей, сім'ї й школи та інше [4, 9, 10]. Не менш важливі пошук й упровадження в практику роботи школи нових підходів до здоров'язберігального виховання, у т. ч. з позицій системного підходу.

Системний підхід як спосіб наукового пізнання лежить в основі всіх системних досліджень та полягає у відповідному вивченні об'єктів і процесів, детермінуючи наукову, економічну, соціальну та освітню практику, даючи змогу скласти цілісне, інтегроване уявлення про досліджуваний об'єкт. Саме системний підхід – головна стратегічна лінія в організації й проведенні наукового пошуку, який відображає найбільш загальні зв'язки та взаємозумовленість педагогічних явищ. Одними з ключових понять системного підходу є «система» та «педагогічна система». Зауважимо, що поняття «система» знайшло своє відображення в працях багатьох науковців, дослідників (В. Афанасьєв, Х. Броді, Н. Брюханова, А. Демідова, Д. Собель та інші).

Зі свого боку, педагогічна система характеризується цілісністю, що виявляється в тому, що її частини, компоненти, служать спільній системній меті, а також у її взаємодії із зовнішнім середовищем [6]. Педагогічна система є сукупністю взаємопов'язаних компонентів, що підпорядковані меті виховання, освіти та навчання, які спрямовані на формування особистості.

Стосовно формування культури здоров'я школярів, системний підхід передбачає розгляд культури здоров'я як цілісної динамічної системи, системний характер її формування, дослідження особистості як відкритої та цілеспрямованої системи. Одночасно використання системного підходу дає змогу розглядати людину як систему, цілісний складноорганізований суб'єкт, що включає в себе підсистеми (соціальну, психологічну) та взаємозв'язок між ними. Такий підхід до вивчення особистості можна визначити як визнання того, що особистість є динамічною системою, інтегрованим цілим, утворене взаємодією властивостей, які є специфічними особистісними «органами», що реалізують функції внутрішньої регуляції й зовнішнього обміну з навколишнім середовищем [2].

Системний підхід також розглядає особистісне здоров'я як цілісне утворення, систему, що включає в себе підсистеми (психофізичну, морально-вольову та соціальну), а також зв'язками між ними. Ці підсистеми, взаємодіючи одна з одною, формують нові властивості особистісного здоров'я як цілісного утворення (системи), відсутні в кожного з них окремо.

Аналізуючи організацію культури здоров'я як системи, можна виділити такі системостворювальні елементи, як цінності, що спрямовані на вдосконалення власного здоров'я; знання й навички з

питань формування культури здоров'я; діяльність щодо формування культури здоров'я (здоров'яформувальна поведінка).

Не менш важливого значення в розв'язанні проблем формування культури здоров'я набуває антропологічний підхід. Визначаючи його сутність, Б. М. Бім-Бад, один із сучасних дослідників проблематики педагогічної антропології, писав: «антропологічний підхід у педагогіці – це співвідношення будь-якого знання про освітні явища й процеси зі знаннями про природу людини» [3]. Пов'язаний із людинознавством, антропологічний підхід дає змогу зрозуміти цілісність людської природи, сутність виховання, освіти, розвитку, взаємозв'язок їхніх рушійних сил. Адже людина – це не тільки розум, але й тіло, душа, дух.

Зауважимо, що науковцями (Б. Ананьєва, А. Бойко, С. Кулешова, Л. Лузіна, В. Сластеніна та ін.) виділено дві специфічні особливості антропологічного підходу: концентрація уваги на людині як базової цінності, мети виховання, цілісності з виходом на структуру особистості й співвідношення окремих сторін її розвитку; орієнтація на природні особливості людини, її духовний розвиток у тій чи іншій педагогічній системі або етапах історичного процесу.

Антропологічний підхід до формування культури здоров'я школярів ставить у центр здоров'я школяра як його природну ознаку, найвищу індивідуальну та соціальну цінність. Антропологічний підхід дає змогу використовувати знання про формування культури здоров'я відповідно до природи людини і її унікальних вікових особливостей.

Ще один із напрямів у розв'язанні проблем формування культури здоров'я – культурологічний підхід, тобто вивчення світу людини в контексті її культурного існування, в аспекті того, чим є цей світ для неї; це також сутність методологічних прийомів, що забезпечують аналіз кожної сфери соціального або психологічного життя крізь призму системоутворювальних культурологічних понять (культура, культурні зразки, норми й цінності, спосіб життя, інтереси).

Обов'язкова умова культурологічного підходу, як стверджують А. Арнольдов, Є. Баллер, Л. Коган та ін., – це збереження й розвиток культури, якою є сама людина, котра здатна до культурної облаштованості життя та активної особистісної діяльності. Тобто культурологічний підхід дає змогу зосередити увагу на людині як суб'єкті культури, здатній уключати в себе всі «старі» смисли культури й одночасно виробляти нові [6]. Культурологічний підхід зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. Зважаючи на той факт, що здоров'я – це стан гармонії людини із собою й навколишнім середовищем у фізичному, соціальному, духовному та психічному аспектах, формування культури здоров'я в школярів ґрунтується на формуванні життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному й духовному здоров'ю, та враховуючи те, що культурологічний підхід має своєю основою аксіологію – учення про цінності.

Отже, культурологічний підхід до дослідження питання формування культури здоров'я школярів здійснюється в контексті розуміння різних аспектів поняття «культура». Так, з одного боку, культура виступає як багатогранне явище, що пов'язане зі змістом та певною характеристикою життєдіяльності людини й суспільства. З іншого боку, це система матеріальних і духовних цінностей людини, пов'язаних із її перетворювальною діяльністю. Вони не можуть існувати поза людиною та суспільством.

У розв'язанні зазначених проблем формування культури здоров'я школярів певна роль відводиться й салютогенетичному підходу. Водночас наприкінці ХХ ст. з'явилася низка інших наукових досліджень, які стали переломними в науках про здоров'я [5; 7; 8]. Але одним із найвідоміших із них став абсолютно інший підхід (салютогенетичний) до трактування моделі здоров'я від відомого американського дослідника Аарона Антоновського в 70-х роках ХХ ст.

Суть салютогенетичного підходу полягає в тому, що нормальним станом організму є неперевантаженість, стан порушення гомеостазу, на який мають вплив як внутрішні, так і зовнішні чинники. Тобто людське життя – це своєрідна лінія, яка пролягає між двома крайнощами: повним здоров'ям та хворобою, яка загрожує життю. У наукових розробках А. Антоновського увагу акцентовано на особливостях біомедичної моделі здоров'я людини, яка у своїй основі має патогенетичний підхід, згідно з яким нормальним станом організму є гомеостаз (тенденція до підтримання динамічної рівноваги в організмі), а у випадку його порушення відбувається спроба приведення організму до рівноваги шляхом активізації власних регуляційних механізмів. Тобто при порушенні гомеостазу починають діяти авторегуляційні механізми організму (імунні, ендокринні, нейропсихологічні). Таким чином організм людини переходить у стан самодопомоги [8]. А. Антоновський відзначає, що в результаті

такого підходу відбувається поділ людей на дві групи (здорових і хворих), зосередження на причинах хвороб та чинниках, які створюють ризик їх виникнення, упевненість у тому, що причиною більшості хвороб є стреси, які вважаються прямою загрозою здоров'ю, тому потрібно створювати стерильне середовище.

Слід відзначити, що вивчення салютогенетичного підходу А. Антоновського застосовано в роботах багатьох науковців країн Європейського Союзу: Й. Біннебесель, С. Бюхі, Л. Далін, Б. Дудек, Р. Кое, З. Маковська, Д. Міхалковська, Б. Мрозьяк, М. Седерюлад, Т. Філт, Т. Фленсборг-Мадсен та ін. Науковці досліджують як теоретичне, так і практичне застосування салютогенетичного підходу в розв'язанні проблеми оздоровлення молодого покоління. У наукових доробках представлено анкети, питання яких створено на основі досліджень А. Антоновського.

Основою концепції салютогенезу є такі аспекти: що можна вважати здоров'ям людини; з'ясування, яким чином організм людини може залишатись у здоровому стані, замість того, щоб досліджувати, як і через що людина хворіє; визначення появи здоров'я в людини та шляхів зміцнення особистісного здоров'я, щоб негативні зовнішні та внутрішні фактори давали поштовх власному зростанню людини [5].

Серед інших підходів можна виділити особистісно-діяльнісний, який є складним інтегрованим поняттям, що включає особистісно орієнтований і діяльнісний підходи. Основи особистісно-діяльнісного підходу закладені в психології працями Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, де особистість розглянуто як суб'єкт діяльності, яка сама, формуючись у діяльності й спілкуванні з іншими людьми, визначає її характер.

Оскільки особистісно-діяльнісний підхід забезпечує інтеграцію особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, то існує необхідність у розкритті психолого-педагогічного підґрунтя зазначених понять.

Науковцями (А. Губа, І. Бех, Л. Божович, О. Попова, В. Рибалка та інші) особистісний підхід розглянуто як сукупність концептуальних уявлень, принципів, цільових установок, орієнтацій, методико-психодіагностичних та психолого-педагогічних засобів, які сприяють більш глибокому й повному баченню, розумінню особистості учня та на цій основі – її гармонійному розвитку [1].

Особистісний компонент визначає облік в освітньому процесі індивідуальних особливостей осіб, котрі навчаються, реалізуючи це через зміст, форму навчальних занять, характер взаємодії й взаємних відносин. Діяльнісний компонент визначає способи засвоєння навчального матеріалу, зразки та способи мислення й діяльності, розвиток пізнавального та творчого потенціалів суб'єкта навчання.

Водночас у процесі вивчення особистості виключно важливе поєднання особистісного та діяльнісного підходів, тому що саме в такий спосіб досягається необхідна цілісність у формуванні будь-якої якості особистості. Адже саме діяльність є основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості [4; 5; 6].

Особистісно-діяльнісний підхід сприяє формуванню культури здоров'я через діяльність. Зі свого боку, діяльнісний компонент цього підходу – культура здоров'я, що проявляється як цілеспрямована організована діяльність особистості, мета якої – збереження та зміцнення здоров'я школярів. У школярів формується здатність до вибору такої моделі поведінки, яка сприяє формуванню культури здоров'я. Особистісним компонентом підходу є сам школяр, який через усвідомлення себе здоровою особистістю створює образ «Я – здоровий».

Отже, особистісно-діяльнісний підхід до питання формування культури здоров'я школярів орієнтує учнів на використання особистісного досвіду в процесі формування культури здоров'я як засобу самореалізації особистості та передбачає визнання самої особистості школяра суб'єктом навчальної діяльності.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Аналіз науково-педагогічної літератури дає підставу стверджувати, що в структурі педагогічного процесу в школі є всі необхідні компоненти для організації ефективного формування культури здоров'я учнів. Існують деякі розбіжності в підходах педагогічних колективів й окремих учителів до розуміння необхідності поєданого впливу різних предметів для досягнення поставленої мети – формування культури здоров'я школярів.

Джерела та література

1. Аносов І. П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01/ І. П. Аносов. – К., 2004. – 44 с.

2. Афанасьев В. Г. О системном подходе в социальном познании / В. Г. Афанасьев // Вопросы философии. – 1973. – № 6. – С. 99–101.
3. Бим-Бад Б. М. Педагогическая антропология / Б. М. Бим-Бад. – М. : УРАО, 2002. – 208 с.
4. Єрмакова Т. С. Індивідуалізація формування культури здоров'я школярів у польських школах / Т. С. Єрмакова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 1. – С. 29–33.
5. Ионова Е.Н. Салютогенез и развитие ребенка / Е. Н. Ионова // Развитие личности в дошкольном и школьном образовании: опыт, проблемы, перспективы. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2003. – Ч. 2. – С. 185–190.
6. Наукові підходи до педагогічних досліджень : кол. моногр. / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. – Х. : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – 348 с.
7. Салютогенез – в пошуках истоков здоровья // Дитина. – 2002. – № 9–10. – С. 16–17.
8. Antonovsky A. The salutogenic model as a theory to guide health promotion / A. Antonovsky // Health promotion international. – 1996. – Vol. 11, №1. – P. 11–18.
9. Iermakova T. S. The Peculiarities of Work of the European Network of Health Promoting Schools (Comparative Analysis) / T. S. Iermakova // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. – 2013. – Vol. 10. – P. 87–90.
10. Ivashchenko O. V. Simulation as method of classification of 7-9th form boy pupils' motor fitness / O. V. Ivashchenko, O. M. Khudolii, T. S. Yermakova, W. Pilewska, R. Muszkieta, B. Stankiewicz // Journal of Physical Education and Sport. – Vol. 15, is. 1, March 2015. – P. 142–147.

Анотації

Мета – аналіз підходів до формування культури здоров'я школярів, що ефективно впливають на якість і рівень навчання. Щодо матеріалу, то проаналізовано 10 літературних джерел із проблеми формування культури здоров'я школярів як складової частини педагогічного процесу. Проаналізовано теоретичні підходи до формування культури здоров'я учнів. Серед методологічних підходів до дослідження проблеми формування культури здоров'я школярів виділено такі, як системний, антропологічний, культурологічний, салютогенетичний та особистісно-діяльнісний. Здійснено аналіз основних понять, які визначають сутність кожного з виділених підходів. Зроблено такі висновки: виділені підходи до дослідження проблеми формування культури здоров'я школярів дають змогу систематизувати накопичений у науковій літературі матеріал із проблеми, що дасть змогу скласти більш чітке уявлення про культуру здоров'я учнів та її формування.

Ключові слова: педагогічний підхід, формування, культура здоров'я, школярі.

Татьяна Ермакова. Формирование культуры здоровья школьников как составляющая часть педагогического процесса в школе. Цель статьи – анализ подходов к формированию культуры здоровья школьников, которые эффективно влияют на качество и уровень обучения. Проанализировано 10 литературных источников по проблеме формирования культуры здоровья школьников. Получены такие результаты: проанализированы теоретические подходы к формированию культуры здоровья школьников. Среди методологических подходов к исследованию проблемы формирования культуры здоровья школьников выделены следующие: системный, антропологический, культурологический, салютогенетический и личностно-деятельностный. Проанализированы основные понятия, которые определяют сущность каждого из выделенных подходов. Сделано выводы: выделенные подходы к исследованию проблемы формирования культуры здоровья школьников позволяют систематизировать накопленный в научной литературе материал по данной проблеме, что поможет составить более четкое представление о культуре здоровья школьников и его формированию.

Ключевые слова: педагогический подход, формирование, культура здоровья, школьники.

Tetiana Yermakova. Formation of Health Culture of Schoolchildren as a Part of Educational Process at School. Purpose is the analysis of approaches to schoolchildren health culture formation who effectively influence the quality and level of education. Material: reviewed 10 literature sources on the problem of schoolchildren health culture formation. Results: the theoretical approaches were analyzed according to formation of health culture of schoolchildren. Among the methodological approaches to the problem of formation of health culture of schoolchildren identified the following: system, anthropological, cultural, salutogenetic and personal-oriented. Analyzed the basic concepts that define the essence of each of the selected approach. Conclusions: dedicated approaches to the problem of formation of health culture of schoolchildren allow to systematize the accumulated material in the scientific literature on this issue, which will help a better understanding of the culture of the health of schoolchildren and its formation.

Key words: pedagogical approach, formation, health culture, schoolchildren.